

תורת הסוד

יש להם כתביעת שאסור לחשוף, הפורומים
האינטרנטיים הסוערים שלהם נחסמים על ידי
תוכנות סינון, ומהמאמרים שהם מפרסמים
מושמטים שמות פרופסורים הנחשבים למוקצים.
חבורה של חוקרים חרדים מאתגרים את האקדמיה
ואת סביבתם הטבעית, ולא מפחדים לעסוק
בנושאים שבעולם הישיבות נחשבים לטאבו. רק
סדוגים בודדים חדרו אל מגדל השן האלטרנטיבי
הזה, אבל אחד מהם, איתם הנקין הי"ד, הצליח
להפיל שם מחיצות

יואב שורק

איור: דודון ינטל ברינר

בלי תואר אקדמי, אבל עם הרבה להטי. הספרייה הלאומית (למצולמים אין קשר לכתבה)

צריך לחזק את עצמו באמונה ולכלי לבנוס בחקירות כלל ולכלי לעיין כלל בספרים של מחקרים, אמר רבי נחמן מברסלב כבר בשלהי המאה ה־18. הסיסמה הנוו העשית פופולרית במיוחד כיום, בעידן "התחזקות" הפוסט־מודרני, שבו דתיות נראית כשם נרדף לעממיות ותמימות. אבל אותה סיסמה גם עומת בניגוד לראש ההררי, שמתבער איננו תמים. מורשת הלמדות היהודית היא חלק מריאדאי שמפתח לא רק באקדמיה אלא גם בעולם הישיבות, אפילו החרדי ביותר, ומקבל את ביטויו במחקר התוסס של מדעי היהדות, שפורח מתחת לפני השטח של חוגים שלכאורה היו אמורים לסלוד ממנו. הישראלים הרחוקים מעולם מדעי היהדות נחשפו אליו בדרך משעשעת בסרט "הערת שוליים", אבל הסרט ההוא תיאר רק את לב המיליה האקדמי של התחום, כשנפועל יש עוד הרבה מסכיב. באולמות הקריאה של הספרייה הלאומית, וגם בבתים רבים בבנייבריק ובירושלים, יושבים חוקרים רבים העוסקים באותן סוגיות עצמן, רק בלי תואר אקדמי, בלי נסיעות לכנסים ובלי ציפייה לתקן. תולדות ראשונים ואחרונים, גלגולי חיבוריהם, כתבי היד והשתלשלותם, חילופי מנהגים ומחלוקות נושנות ועסיסיות – כל אלה מעסיקים קבוצה לא קטנה של בוגרי ישיבות, חרדים בלבושם ובמנהגם, המפרסמים מאמרים בכתבי־עת "לא אקדמיים" של מחקר תורני, ומוציאים מהדורות מקוננות, ולעתים אף מעיץ־מרעיות, של ספרי קודש.

יש בהם חסידים ומתנגדים, יראי שמיים אמיתיים ו"אנוסים" מעגלי פינות, כאלה הנעדרים כל תואר אקדמי ואחרים שרכשו תואר כזה – אך כולם חריפים וידענים, שנותר נאמנים לשיח הפנים־חרדי ונוטלים בו חלק פעיל. חלקם מיישמים בחייהם נוך־קונפורמיזם כפול: מצד אחד הם בחרו להתרחק מהמרחב המגונן של הישיבה וללכת לבשרות בשדות המטוכנים של המחקר; מצד שני הם חרדים – מחוגים המלאים

חשרנות כלפי האקדמיה ורחוקים מלאמת אף הנחות היסוד שלה. כמעט כל הדמויות הבולטות בתחום מגיעות מחוגים אשכנזיים־קנאיים, אבל שערי שיח החוקרים – שמתקיים לא רק על רפי כתבי־העת, אלא גם בפורומים האינטרנטיים התוססים של "בחדרי חרדים" ו"אוצר החכמה" – אינם נעולים, ולעתים משתלבים בהם גם מעט אנשים ממגזרים אחרים. כזה הוא למשל הרב יואל קטן מישיבת שעלבים, עורך כתבי־העת "המעייץ", הבא מעולם התורה הציוני ועתיתנו מייצג את החרדיות הייקית, המשכילה והציונית של פעם; וכזה היה גם איתם הנקין המנוח – תלמיד חכם וחוקר מבריק ורב־בתחומי, שהיה שותף בולט במעגלי השיח של החוקרים התורניים.

בחברה הדתית־לאומית יש כמובן עוד רבים מאוד העוסקים בחקר מדעי היהדות, אבל את האנרגיה הפולמוסית שקיימת בקרב החוקרים החרדים קשה למצוא שם. לדברי ק', חוקר חרדי צעיר, הלהט מעיד על כך שהעיסוק המחקרי

הוא בעבורם צורך קיומי.

"החרדי חוקר כדי להחביא

את המצוקה האמונית

שלי־עצמו, בעולם

שבו אסור לחשוב. אלו

שחוקרים את והותו של

מחבר פיוט או מעתיק

כתב יד עולם, או אלו

שחשפו כהונה רבנית

נשכחת של הב"ח

(ה"בית חרש", הרב יואל

סירקיש), או

הטורחים

לבור

ר"ר צבי לשם (למטה): **"הגישה המחקרית לא אופיינית לבחורי ישיבות. ר"מ ותיק משיבת הסדר חוקרים, ואני בתור שאל אותי מה הם דוגמה הזכרתי את ספר 'חמדת ימים'. 'למה לחקור את ספר חמדת ימים? הרי אפשר לקנות אותו בכל חנות של ספרי קודש', הוא הנפוצה יותר.**

מי שמגיע למחקר הם אנשים יוצאי דופן"

מערף להתרחק מן ההשוואה לאקדמיה. "היא מתפתחת מאליה, בלי גופים ממוסדים המכתיבים כללים ונהלים. יש לה אופי אנרכי, אוטודירקטי ומרתק, והיא מציגה מופע מרהיב של יכולות אינטלקטואליות חופשיות".

הולדתו של חוקר

הרב ר"ר צבי לשם, מנהל אוסף גרשם שלום בספרייה הלאומית, נתקל לא פעם בחוקרים המגיעים מתוככי העולם החרדי. "אלה לא האברכים הטיפוסיים, כי הגישה המחקרית היא לא הגישה האופיינית של בחורי ישיבות", הוא אומר. "הנה, כשהתחלתי לעבוד כאן גשתי ר"מ ותיק משיבת הסדר נחשבת, וסיפירתי לו על אלה שבאים מעולם הישיבות ועוסקים כאן במחקר. הוא לא הבין: 'מה למשל הם חוקרים?' הוא שאל אותי, ואני בתור דוגמה הזכרתי את ספר 'חמדת ימים' (ספר מנהגים, תפילות ותיקונים שראה אור לפני כ־300 שנה ומאז נודעה לו השפעה רבה, אך גם התעורר פולמוס ביחס לזהות מחברו וביחס לתוכנו, שנחשב בשבתאות – י"ש)". 'למה לחקור את ספר חמדת ימים?' שואל אותי אותו תלמיד חכם, 'הרי ניתן לקנות אותו בכל חנות של ספרי קודש'. זאת הגישה הנפוצה יותר. מי שמגיע למחקר הם אנשים יוצאי דופן".

יוצאי דופן, אינדיבידואליסטים, אבל מאפיין אחד מובהק יש לכולם: הם אוטודירקטים. הרבר בא לידי ביטוי גם בכל הקשור לשפות ורות: חלק מהחוקרים הללו מעולם לא למדו בצורה מסודרת אנגלית או גרמנית – אך במאמריהם הם מפנים למקורות לועזיים, לאחר שהשלימו את הפער בדרכים שונות.

מי שמתעניין בתופעה מוזמן לפתוח למשל כרכים של "ירושתנו", שנתון עב־כרס שיוצא לאור על ידי "מכון מורשת אשכנז". חלק מהמאמרים המתפרסמים שם לא היו מביישים שום כתיבת אקדמי מן המניין, ובין העדות השוליים הרבות המעטרות אותם, תמצאו כאלה המפנות לספרות מחקר בעברית ובשפות אחרות. כמות אחרות הן "ישורון", "מוריה" של מכון ירושלים העוסק כבר עשרות שנים בההדרה מקצועית של ספרות ראשונים ואחרונים, קובץ "היכל הבעש"ט" החב"די ועוד. החוקרים התורניים עוד מתרפקים על זכרו של כתיב־העת "צפונות", ששבק חיים לפני יותר מעשור, ובינתיים מפרסמים גם במוספים תורניים של העיתונות החרדית – בעיקר ב"קולמוס" של העיתון משפחה. במקביל עושה כעת את צעדיו הראשונים כתביעת מחקרי חדש בשם "חצי גיבורים – פליטת סופרים", הרואה אור בלייקוור שכארה"ב.

בין השמות החמים בתחום ניתן למנות את מרדכי הוניג, חסיד ממוסד שבנייריוקר, ידען מופלג בתחום ספרות הראשונים; יעקב ישראל סטל, חוקר יהדות אשכנז שנאלץ להוריד חירושיו הרא"ש למסכת גזיר בלי שתורמנה יותר מרי גבות בסביבה. זו הסיבה לכך שהחוקרים החרדים, לפחות בתחילת דרכם, עוסקים יותר בההדרה ופחות במחקר ובכתיבת מאמרים. ואם כבר מחקר, אז כמה שיותר קרוב אלינו: מוטב על האחרונים מאשר על הראשונים, עדיף ראשונים מאשר גאונים, חלילה לא על הגמרא – והם מלהוכיח על המקרא. עדיף גם לכתוב מאמרים ביוגרפיים ודיונים של היסטוריה כרונולוגית אינסופית, למשל בירור שנות רבנותו של פלוני בעיירה פלונית, מאשר משהו מעמיק על צורת הלימוד שלו".

לא הכול מסכימים לניתוח הפסיכולוגיסטי של ק'. "יש שבהור לתור בעולם האקדמי לאו דווקא מתוך תסכול מעולם ה'כוללים', אלא שלא־סילאט נחשפו למחקר והוקסמו ממנו", אומר הרב יוסף מרדכי דובאוויק, חסיד בויאן שהשלים לאחרונה דוקטורט על רבנו חננאל. הענף הזה, הוא אומר, מציע משהו שהעילוי הצעיר יתקשה לעמוד מולו. "למדנו וחונכנו לשאל, לעיין, לדרת לעומק ולא להסתפק בקריאה או הבנה שטחית. כאשר נחשפים לפני בן הישיבה המשכיל כלים חדשים ודרכי פרשנות או הבנה שלא היו מוכרות לו, סקרנותו הטבעית, שטופחה כל כך הרבה, שותה אותם בצימאון".

"וזהו 'אקדמיה ספונטנית", אומר הרב י', שבעצם

יוצאי דופן, אינדיבידואליסטים, אבל מאפיין אחד מובהק יש לכולם: הם אוטודירקטים. הדבר בא לידי ביטוי גם בכל הקשור לשפות ורות: חלק מהם מעולם לא למדו בצורה מסודרת אנגלית או גרמנית – אך במאמריהם הם מפנים למקורות לועזיים, לאחר שהשלימו את הפער בדרכים שונות

אף שעולמו היה בנוי על יסודות שונים מאוד מאלו של בני שיחו החרדים, איתם הנקין לא התקשה למצוא שפה משותפת עם החוקרים התורניים: האוטודירקטיות הייתה מתכונות נפשו המובהקות, וכמותה גם הרבקות באמת, הסקרנות האינטלקטואלית, אהבת הדיון הנוקב, והנכונות להרוג מקו החשיבה הרווח בסביבתו. כפי שמתבקש מאובי ידע עצמאיים, מתברר שהוא גם כתב – או לפחות תיקן ושינה – בוויקיפדיה העברית. בדף המשתמש שלו, תחת הכינוי "שמעון האיתן" (שייצג אותו גם בכמה במות נוספות, למשל באתר "מידה"), בחר לעצמו הגדרה בת שש מילים שאומרות הרבה מאוד: "איש ירושלים, שורשיו בגולה, תורה עולמו ועיסוקו בכתיבה ומחקר".

את עבודת המחקר שלו לדוקטורט החל הנקין לכתוב אצל ההיסטוריון פרופ' דוד אסף מאוניברסיטת תל־אביב, והקריש אותו לביוגרפיה של ר' ישראל מאיר הכהן מראדין, הלא הוא ה"חפץ חיים" (1839*1933) – אות הדמויות המיתיות ורבות ההשפעה באורתודוקסיה בת־זמננו. אסף, שועדיו עמוקות את הנקין, פרסם בכלוג שלו "עונג שבת" דברי הספר שעוררו פולמוס מיידי.

"איתם היה 'לד פלא", כתב אסף. "נפגשתי איתו לראשונה בשנת 2007. הוא היה אז 'אברך משי' (כהגדרתו), בן 23 בסך הכול. תלמיד ישיבת 'נר' שבקריית־אריבה של שאחוריו כבר רשימה ארוכה של פרסומים בכתבי־עת תורניים. הוא פנה אליי בדואר האלקטרוני ולאחר כמה התכתבויות הזמנתי אותו לפגישת. שוחחנו ארוכות ומאו נפשי נקשרה בנפשו. ממאמריו ומשיחותינו הרבות הבחנתי מי שיש לו את 'זה'. יש לו את אותן תכונות ואופי וכישיון – המקמקים וכלתי ניתנים לכימות או להגדרה – של מי שנועד להיות היסטוריון, והיסטוריון טוב.

"לא הייתי זקוק למאמץ מיוחד כדי לשכנע אותו שמקומו וייעודו אינו בין כותלי הישיבה, ואת כישורנותיו אל לו לבזבז על פלפולי הלכה. שומה עליו להיכנס להיכלות האקדמיה ולהכשיר את

ייעוד כפול

מנחה הדוקטורט של איתם הנקין הי"ד היה משוכנע שתלמידו בחר באקדמיה על פני השיח ההלכתי־ישיבתי. עדויות אחרות מלמדות שהנקין ראה דווקא בשיח ההלכתי עיקר

עצמו באופן מקצועי למה שבאמת מעניין אותו, למה שהוא באמת אוהב: מחקר היסטורי ביקורתי... איתם, שבא מעולם לימוד ישיבתי, שהוא כה שונה מהעולם האקדמי, השתלב בלי שום קושי בלימודים באוניברסיטה. הוא הפנים במהירות את דרכי השיח האקדמי, את צורת החשיבה והכתיבה, וגם החל לטעום את טעמיו המיוחדים של עולם זה".

בהמשך הרבה אסף לשבח את תלמידו הצעיר, אבל ההנגדה החדה ששרטט בין "פלפולי ההלכה" ובין המחקר הביקורתי, עוררו את תרעומתם של כמה ממכותבי "עונג שבת" – ובמיוחד של מי שהכירו את פניו האחרות של הנקין. האח ר"ר גילל הנקין ביקר את דבריו של אסף בצורה עדינה יחסית. "הוא

חושב שאיתם ראה עצמו קורם כול כחוקר ולא כרב עם תכנון לכהן ברבנות", אמר ליוסף ארנפלד בעיתון "שביעי". "אני יודע דברים קצת אחרים... הוא רצה להיות תלמיד חכם קודם כול ולפני הכול, והוא גם רצה להיות חוקר. בכל דבר שעניין אותו ובכל דבר שעסק, רצה להגיע להכי טוב והכי רחוק שאפשר".

הרב ר"ר מיכאל אברם מחה על הלולו של אסף בשח התורני, לא לפני שחוקים בצניות כי "אני יכול להימנע מההשוואה האקדמית האובייקטיבית (כנראה תוצר של מתודה שיטתית ומחקר היסטורי ביקורתי) בין 'בזבוז זמן על פלפולי הלכה' לבין 'כניסה להיכלות האקדמיה'. לא אכחד שרטט של קרשה ערב כי 'למקרא ודברים, אבל בכל זאת אאוזר הלצני ואהין ללחוש קימעא בתוככי ההיכל. ויה"ד שימחלו לי כוהניו לווייו ונביאיו, אחר נשיקת כפות רגלי קדושתם הדייתנית". אסף השיב לו במענה עוקצני ונעלב משלו והבהיר כי לא זלול בשיטות הלימוד הישיבתיות, אבל הוא משוכנע כי איתם, כבחור צעיר שהיה צריך לבחור את דרכו האינטלקטואלית, נטה יותר למדורות הלימוד והכתיבה האקדמיות. הקביעה הזו מתאימה לכאורה, לעיסוקיו

של איתם בשנים האחרונות, אך היא עומדת בסתירה מסימית לעדות של דבליצקי, לפיה הנקין ראה בחיבור הלכתי מובהק שהכין על הלכות שבת – חיבור שלא ראה עדיין אור – את עבודתו החשוב ביותר.

בין תורה למחקר. איתם הנקין חזירת הפיגוע שבו נהרג

צילום: הצלה אויש

< כמוכן; יחיאל גולדהבר, המבוגר מעט מכולם, היסטוריון וביבליוגרף שמחקריו קנו להם שם, והספרייה הלאומית היא לו בית שני; ואברהם שמואל תפילינסקי, שעמל בשנים האחרונות על חשיפת מקורותיו של ספר "חמדת ימים" שהוכר לעיל. ואם הוכרנו את יושיב הספרייה הלאומית, צריך להוכיר את הכלי החשוב עוד יותר במלאכתם של החוקרים – האינטרנט. רשת המידע הגלובלית מאפשרת לחרדים מישיבות שמרניות, כאלה המחזיקות בספריותיהן רק את המובן מאליו, נגישות לספרות המחקר של מדעי היהדות ואל התודעה הביקורתית וההיסטורית. לרוב החוקרים החרדים יש חיבור לרשת בבית, אבל לא לכולם; צבי לשם מספר שיש הבאים לספרייה לא כדי לפשפש בכתבי יד עתיקים או לשוחח עם מלומדי האוניברסיטה העושים שם תורתם קבע, אלא פשוט כדי לעבוד במקום המספק גישה לרשת.

בעידן הדיגיטציה הצליחה ספרות מדעי היהדות להשתחרר, גם אם במידה מוגבלת, לתוך החוגים החרדיים והישיבתיים דרך מאגרי מידע כמו "אוצר החכמה", אומד מרכז הניג. "עד לאחרונה היו אלה הספרים. הטרגיד של הולדת חוקר חדרי היה בכל החששות אקראית לספרות מחקרית־אקדמית כלשהי שקסמה וקדצה לו. אצלי היה זה הספר 'בעלי התוספות' של פאריס אורבך, שקנתי כשהייתי בן 15". יש, ללא ספק, סיפור אהבה בין המדיה הדיגיטלית ובין עולם המחקר החדרי, שמשרים חריפות גם בצד הטכנולוגי. כך צץ לו לפני שנים אחדות כתבי עת שבועי מקוון, שהיה במשך שנתיים במה חביבה במיוחד על חברות החוקרים התורניים. "ראצ'ה" הוא נקרא, מילה רוסית שנכנסה לסלנג הישיבתי, ומבטאת מרחב פנאי שבו נהנים מן החיים, סוג של לגיטימציה נדירה להתפנקות ומעט מתפרקות. כותרת־המשנה של כתבי־העת, שייסד וערך יצחק ברזר רונגבלום, הייתה "פינת מרגוע לחכמי ישראל". הבמה הקפידה על שית מכובד ועל רמת טיעון גבוהה, אך בין ההוראת לקהילת הכותבים־קוראים ניתן היה למצוא גם את הערת־ההזריות הבאה, שמעניקה הסבר נוסף לבחירה בפורטם הדיגיטלי דווקא: "נא להקפיד על צנעת העלון. ניתן להדפיסו לנחות הקריאה, אך אין לחשוף לעין כול, ואת צנועים חוכמים".

מבוכה במקום פולמוס

לצד המאגרים האינטרנטיים וכתבי־העת המקוונים, גם הפורומים נוטלים חלק חשוב בשיח היהודי־מחקרי. אחרי שנים ארוכות שבהן פורום "סופרים וספרים" באתר "בחדרי חרדים" היה מודרות השבט של החוקרים התורניים, עבר השרביט לפורומים של "אוצר החכמה". לאחרונה נפתח שם למשל שרשר מרתק וארוך המבקש לציור רשימה של

"דעות יחידאיות", כלומר עמדות הלכתיות שנקטו פוסקים ידועים במשך הדורות, בשעה שכל שאר הפוסקים סברו אחרת. כשרשר נחשפה התשתית המלמדית־הלכתית של המשתתפים בשיחה, הבקאים לא רק בביליוגרפיה היסטוריה אלא גם במגוון רחב של עמדות ראשונים ואחרונים בשלל סוגיות. על הפורומים ב"אוצר החכמה" מנצח כאמור בצלאל רבליצקי (תחת כינויה־רשת "איש ספר"). מה שהיה מותר בחדרי חרדים אסור אצל רבליצקי, קנאי ללא חת המצנזר דיונים ומשתיק קולות שבעניני אינם ראויים לבוא בקהל. אבל גם מי שמתנגעעים לפתיחות הרבה שהייתה נהוגה בפורום הישן, מבינים שאי אפשר להחזיר את הגלגל אחורנית, והשיח הרלוונטי של קהילת החוקרים מתנהל בעיקר בבמה החדשה. קנאות, אגב, היא עניין יחסי; תוכנת הסינון המחמירה "נתיב", הפועלת על פי הנחיות ועדה רבנית ששמות חבריה חסויים, חוסמת את הפורום של אוצר החכמה, כאשר שתכניו חתרניים ובעייתיים. תוכלו למצוא בו למשל דיון לוהט וטעון פוליטית סביב אחד ממורי ההוראה הוותיקים של העדה

החרדית בניו־שלים, הרב יצחק אייזיק כהנא. פשקוויל שהופץ בירושלים כנגד ספרו של הרב כהנא "ארחות טהרה" נכגדר פסיקויות המקלות בשאלות של נידה, הסעיר את הרחוב החדרי, ועורר תגובות חריפות לכאן ולכאן גם בפורום. במקרה הזה באה לידי ביטוי חלקי אחת הרעות החולות בפורום: מחקריות של שרשרים משום שחרגו בעיני העורך מקו ההשקפה החרדי הרצוי. לאחר שהדיון כבר מילא שלושה דפי רשת, הוא נעלם באורח פלא מהאתר – והוחזר למחרת כגרסה מקוצצת.

הרב איתם הנקין נמנה עם מי שהצטערו על צמצום השיח בפורום הזה לעומת הזירות הקודמות, אבל הבינו שזו הזירה לכתוב בה. תחת הכינוי "תוך כדי דיבור" הוא היה מעורב בדיונים בפורום, ובמקביל ניהל לא מעט כתובות אימייל אישיות עם החוקרים הפעילים שם. דרך הפתח הזה חדרה המציאות הישראלית אל תוככי מגדל השן החדרי, כאשר המשתתפים יילו כי הגבר שנרצח עם רעייתו לעיני ילדיו בעיצומו של חג הסוכות, הוא לא אחר מאשר הרב איתם "שלהם". הפורום נמלא שרשרים נרגשים של דברי הספר וכאב, יוזמות הנצחה ועילוי נשמה, וגם חשיפה של הקשרים הרבים שרקם הנקין עם עמיתיו מהרשת.

קשה שלא להיגרר לסופרלטיבים כאשר מדברים על איתם הנקין. מי שעקב אחר שלל פרסומיו התורניים – שהתאפיינו בכתבי־רוחט, ביושר אינטלקטואלי ובכיסוּתוּן של מי שעוסק כהיסטוריה מוכרת לו – התקשה להאמין שמדובר בחתור צעיר כל כך. גם הסיח על אודותיו בפורומים משרטט תמונה מרתקת. "הנרצח הדגול הי"ד היה בקיא מופלא בכל קורות ימי עמנו ובפרט בתולדות חכמי

ליטא ותורותם", כתב הגולש המתכנה "מחולת המחניים". "הייתה לי הוכחת להתכתב כאן מעט איתו, וככל שהיה ישר והגון ומבקש האמת, כן היה דייקן נמרץ וחרוץ... כל תגובותיו אחת לאחת לא היו בהן שום דברים של סתם בכך, כתיבתו הייתה גרושה מזן אל זן בדברי תורה וחוכמה ומלאה באוצרות של יין ישן... מתוך תגובותיו ניכרה חתירתו התמידית לאמת, לא היה נבהל להשיב וכל דבריו היו תמוכים ביסודות איתנים, וגם כאשר ייצג דעות אחרות היה הוא בר פלוגתא הגון וישר ולא בוש להורות על האמת במקום המצטנר".

מי שהרחיב בדברי הספר היה דווקא "איש ספר", הלא הוא רבליצקי, הרחוק מהנקין בהשקפותיו, ושסגנונו הרגיל אינו מן המלטפים. "אמריו התייחרו בעושרם, בחדותם ובדייקנותם ואין דומה להם", כתב מנהל הפורום. "מדויים להיווכח בקשת הרחבה של האנשים שעמדו בקשרי ההכתבויות איתו, ואע"פ שהם עוסקים בתחומים שונים, כולם כאחד מציינים את התועלת הרבה שהם קיבלו ממנו, ואת עושר המקורות שהוא הרעיק עליהם בעינו הטובו ובמגונו הנעים. פעמים הרבה שבתשובה לאיוו שאלה של מה בכך, הוא היה שולף 'תוך כדי דיבור' איוו רשימה מרשימותיו, מלאה, גרושה ועשירה, וזאת תוך ציון שהוא אוסף חומר נוסף בעניין זה ועוד חזון למועד. "החוכמה הרבה את ישרו ונקיותו, עם מידותיו הנאצלות, בריצוני להדגיש נקודה מסוימת, ושאינן אדם כערכי עומד בה עד שנכשל בה; כתיבתו החרפה והפסקנית, היה בה משהו המזמין פולמוס, אבל מי שהשיב לו בתקיפות מתוך תחושה של 'נגמ' שיבי לצייר' מצא עצמו נבוך ופאתטי כשגילה את האיש הנעים והצנוע שמאחורי הדיברים".

בהמשך עמד רבליצקי על ההתעלות של הנקין מגבולות המפגשבת המגורית. לדבריו, בהתכתבויות אישיות כינינים ציין הנקין "שמוצאו המיוחד, בן גוין למשפחת ברנים מאמריקה שלא השתלבה באחת הקבוצות המסוימות של שומרי התורה, מאפשר לו לדאות עצמו משוחרר מכבלי התיוג והשיקן המגוריי שלעיתים הוא מלאכותי. ניתן לומר שתחושה זו אפשרה לו במידה רבה לבקר ולדון ללא משוא פנים בתופעות של אדם המגורים כולם". רבליצקי טען שהדבר ניכר בעדמה העצמאית שנקט הנקין בשורה של פולמוסים, ושאת לבטיו והשערותיו הוא פירט פעמים רבות בכתובות אישיות – שכן

בפורום הקפיד לפרסם רק דברים שיכול היה לעמוד מאחוריהם בלב שלם. "אני כשלעצמי מצא הפרזה בשני הקצוות", כתב הנקין לרבליצקי ביחס לפולמוס שהתנהל בפורום סביב רמזות של הרב אהרן ליכטנשטיין המנות. "הן המאמר הלגלגני והבוטח כנגדו... והן מאידך ההיתממות כאילו אין כאן אלא המשך ישיר של שלשלת חכמי ישראל במעלה הדורות, שתמיד היו מהם שהיה להם יד בתרבות

הכללית". הנקין קיבל את דבריו של רבליצקי שגם בציבור הרתי־לאומי הייתה התנגדות לדרכו של הרב ליכטנשטיין, שהרי "אין ספק שבשביל כל בן ישיבה מן המניין (למעט כאלה שמהר עציון ו'שמאלה') צורם מאוד לדאות ציטטים מהתרבות הנוכרית וכדומה בתוך מאמר תורני. רק שבמקרה הזה (של הביקורת בתוך הציבור הרתי־לאומי – י"ש) ההתנגדות לדרך לא נכרכה בפסילה אישית". "יש הרבה להצטער שהגבולות ה'מגוריים' חוצצים גם כפי גדולי התורה", כתב הנקין במייל אחר לרבליצקי. "החלוקה החותכת שכל אחר שייד דווקא לציבור זה או דווקא לציבור אחר, היא מלאכותית הרבה פעמים, ולמשל תמוה שכמה קומיקאים ומוזיקאים ובדרני־שוליים (לצורך הדוגמא) נחשבים בעיני ההמון ל'חרדים' שהרי למדו בחדר וגם לובשים כובע בניה", אבל אלפי משפחות של עמלי תורה המקפידים על קוצו של יי"ד ואין צורך לומר שטלוויזיה ועיתונים חילונים וכל כיו"כ זהו עניין מופרך לגמרי אצלם, הם 'אינם חרדים' שהרי לובשים חולצה בצבע אחר וגם שומים ביום העצמאות. ואפילו האדם שרואה לעיניים יכול לדעת על מה עתידים להיות נידונים בבית דין של מעלה, אם ישאלו שם על תלמוד תורה ומשא ומתן באמונה וציפייה לישועה, או שישאלו איזה פתק הושב בקלפיות של המדינה". את הדברים הללו כתב הנקין אגב תיאור גרלותו התורנית של הרב דב ליאור. "בפה מלא אני יכול להניד שמדובר בגדול עצום בתורה והוראה, שכל הש"ס והשו"ע מונחים בראשו הפלא ופלא", כתב. ועם זאת, ציון, הרב ליאור לא נחשב בעיני החרדים, רק בגלל שבעיניי היחס לציונות "הריהו שייד דווקא למחנה אחד וממילא מוקצה למחנה האחר, אבל כשלעצמו, הלא אין לו בעולמו אלא תורה, כפשוטו (ועל עיניינם כמו תרבות המערב או עולם האקדמיה, שרווחים בחלקים גדולים ממנהו, הריהו מלגלג בליצנותא דע"ז כל שני וחמישי)".

בציטוטים הללו של הנקין ניתן לשמוע מנגינה של חרדיות; כפי שרבליצקי ואחרים בפורום שבו וציינו, להנקין הייתה יכולת לשוחח עם אנשים שונים בשפות המקובלות עליהם. בהתכתבות פרטית עם משתתף אחר בפורום העיד הנקין שבשעה שהוא כותב ב"אוצר החכמה" הוא מאמץ את הסגנון הממאים, ומקדם בוהדות נושאים הקרובים ללבו.

מהי המוטיבציה להיכנס לגוב האריות הזה? ובכן, הנקין האמין שבכל מקום יש נקודות טובות, ושמה לרכוש היכרות עם אנשים שבאופן אחר לא היה יכול לפגוש. הוא העיד על עצמו שהוא "משתדל לדרוך שלום אפילו במקום שרודפים את שכמותי", וכפי שכתב בפעם אחרת בפורום הרגעו יותר שכתאר "בחדרי חרדים", תחת הכינוי "תכלת דומה": "מתאמץ בכל מאורי שלא לשנוא אף אחד ולא להוציא מן הגדר שום ציבור שלישטת עצמו עושה לשם שמיים, אפילו כאלה שלישטת עצמם הני"ל מוציאים אותי מן הגדר ומכיום את הרבה" שלי באופן בלתי נסבל".

פרופסור חסר שם

לאחר היצחו של הנקין התעורר ויכוח בין מכריו וקרוביו באשר למקום שתפס בעולמו כל אחד משני הקטבים – הלימוד האקדמי והלימוד הדתי (ראו מסגרת). שלא במפתיע, המתח בין שני אלה הוא נושא המעסיק דרך קבע רבים מהחוקרים התורניים. בפורום של "אוצר החכמה" ואחרים ניתן למצוא לא פעם יחס ארסי ולגלגני לאנשי המחקר הקלאסי, המוצגים כעסוקים בדיוקים מופרכים או מיותרים פשוט מכיוון שאינם יודעים ללמוד. או כלשונן החריפה של אחד מכותבי הפורום: "אינם שוטנשטיין ומילון". דף גמרא בלי שוטנשטיין ומילון". כך למשל מושמט ללעג שנון המתורה של הפרופסור הישיש דוד הלכני, אולי גם "בוכות" שיוכו בעבר לתנועה הקונסרבטיבית. באנלוגיה על הגישה שהוא מוזהה איתה, ולפיה רוב סוגיות התלמוד

ק', חוקר חרדי: "אלו שחוקרים את זהותו של מחבר פיוט או מעתיק כתב יד עלום, או הטורחים לבור בספרים כדי למצוא פשר מילה קטועה בכתובת אכדית – כל אלו עסוקים בבריחה ממחשבות אסורות. את המתה בין דממת המוות האמונית בעולם החרדי ובין הנפש הגועשת במחשבות רעננות הם פורקים באמצעות בריחה אל הררי כתבי היד וגנזכי הספרים"

לא רק בין מסדרונות האוניברסיטה. מתוך הסרט "הערת שוליים"

להידרש לקורסים מקרימים שאינם הכרחיים במלואם, ולחיותו בדרכי פיתוח הרעיונות. אני רואה את החוקרים הארדיים כנהנים מהחירות שהייתה מנת חלקם של הדור הראשון של החוקרים בתנועת 'חוכמת ישראל'".

הסתגרות מול התבצרות

המודעות החריפה של החכמים היהודים לגלגלי מסורתם, קרמה למעשה במאות שנים לתנועת "חוכמת ישראל", זו שהשליכה את הקריאה הביקורתית והמודרנית על ארון הספרים היהודי. לאורך כל הדורות היו גאונים, ראשונים ואחרונים שעסקו בביקורת הנוסט, בתולדות מנהגים, בהצבעה על טעויות שהשתרשו ובמבט חשדני כלפי מה שעמי הארצות ראו כ"יהדות" שאין לשאול אחריה שאלות.

גם בפרספקטיבה הצרה והמודרנית יותר, של יחסי אקדמיה־חרדים, החבורה המדוברת בכתבה הזו רדאי אינה הראשונה. "מפעל הביבליוגרפיה העברית", פרויקט אקדמי לעילא המוקטל את כל הכותרות, שיצאו בעברית ובשפות יהודיות אחרות לאורך כל הדורות, מנהל כיום על ידי יצחק יודלוב, מלומד חרדי נטול השכלה אקדמית. בין מייסדי המפעל הזה בלט הרב שמואל אשכנזי (רייטש), שגדל בבתי־אוגרן. אשכנזי, מהמפורסמים שבחוקרי הספר החרדים, משמש כיום גם חבר בכור בחברת "מקיצי נרדמים", היצאה לאור עתיקה הממוחה עם "חוכמת ישראל". גם בין עובדי הספרייה הלאומית בלטו שני חוקרים חרדים: יהושע מונרשיין, וב"דניק עצמאי שנודע במחקרי החסידות אותו, וכן שאלל ליברמן (תלמיד חכם שהיה ראש הסמינר התיאולוגי של התנועה הקונסרבטיבית בניו־יורק – י"ש), והוא לא ידע מה גרוע יותר – לכתוב הרב ליברמן או פרופ' ליברמן. בסוף הוא פשוט לא הוכיר את שמו".

אף שכמה מהם כבר נושאים תואר דוקטור, בדרך כלל החוקרים התורניים אינם נוטלים חלק במידוך האקדמי למשרה ולהכרה, והרבר מעצב את עולמם. "הניתוק מעולם האקדמיה, על ההתרחותיות שבו, מקל מאוד על החוקר לחלק מתוכמתו לחבריו בלי לחשוש ארסי וחטרים ומחקרים, ובמקביל לקבל מחוכמת חבריו", אומר הרב יואל קטן. "מצד שני, הלחץ בעולם האקדמי לפרסם מאמרים איכותיים, והצורך להעמיד את הדברים לביקורות העמיתים, מביאים לעתים לתוצאות מצוינות שלא ניתן להשיג במחקר התורני".

"העובדה שאנו לא חלק מהמידוך הזה", מסביר לי ג', "מועילה לשלוחות נפש, לחירות אינטלקטואלית, לחירות בבחינת תחומי העיסוק בלי

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר

אפרסר